„Sziklabástyák nyúlnak fehéren az égbe”

Sári László

Hol vannak a költők? Hová lettek a szavak?

„Egy isten-arcú hegyet őriz Észak”

Ez a máig sosem látott völgyeket rejtő hegylánc úgy alakult ki, hogy India, amikor nyolcvan millió évvel ezelőtt még önálló szigetként úszkált az óceánban, nekiütközött az eurázsiai kontinensnek. Az ütközés felgyűrte a földkéreg széleit, olyan magasra, hogy az eget érik. Ennek az ütközésnek a következtében a valamikori tengermélyi csigák, ázalagok, tengeri állatok maradványai ma a földi világ legmagasabb csúcsainak lakói. Ám a Himalája hegyei még mindig egyre nőnek, mert az ütközés máig tolja fölfelé a hegyeket.

Nincs tovább

Az erős ember esküszik rá, hogy sorsának egyedül ő a kovácsa. Külső erőkre csak a gyenge tart igényt. Ám amikor váratlanul ott találja magát a Himalája egyik égbe nyúló csúcsán, azonnal behúzza fülét-farkát. Még le is kuporodik, térdére hajtja a fejét.

Odalent a völgyben az emberlét egészen apró, jelentéktelen és múló jeleit látja, idefent mindenütt az örökkévalóság. Az élmény egyenesen leteríti. Nincs több akarás, nincs több szembefordulás semmivel. A természetihez a természet felettin át vezet az út.

A Himalája látogatója tökéletes rendezettséget lát maga körül. Részeg, zavaros, ázott szemmel bámulja az eszményit. Odalent még soha nem látott ilyet. Tisztelettel meghajtja nagy, nehéz fejét, és fuldokolva habzsolja a teljességet.

A felismerés

– Istenem! Hív a barlang torkából kicsapó hűs fuvallat. Megyek már, megyek! – A hegy vendége tébolyultan esküt tesz új hite mellett, és a sűrűsödő félhomályban isteni őrzőire bízza magát. Bámulatos elővigyázatossággal száll le a hegyre az est, átható, sugaras oltalmazás öleli át a világot. A Hegy királya a vendéget is elringatja.

Aztán máris friss, reggeli fényben fürdik minden. Harmatgyöngy csillan a fűszálon, idilli a világ. A vendég magához tér, kijózanodik. Vidáman kék és nyugodt az ég. Odalent meztelenre vetkőzött lágyívű dombok, földlakók serege munkálkodik a barna rögökön.

Lehet, hogy idelent az embert valakik menthetetlenül elárulták? Rászedték? Piszkos alkut kötött egymással a Föld és az Ég? Eldöntötték, hogy az ember, ott a sárban és sötétben örökké küzdjön és reméljen, de nyugalmat sose leljen. S hogy egy pillanatra se szűnjön lázas igyekezete, a tevékenység örök lázát oltották belé. Ígéretet kapott, hogy szorgalma árán majd mégis boldogul. Konokságot és erőt kapott, hogy szédülten hajszolja magát délibábos céljaiért. Lehet, hogy így történt. Ki tudja?

Ezeket a kérdéseket teszi fel a Mindenség Urának a régi indiai mese. Kétségtelen, hogy a földi ember sohasem tudott mit kezdeni az égi világgal. Már a hegyek magasába is mindannyiszor belevakult, beleszédült, megzavarodott. Ilyen rendet sosem volt képes teremteni, bármennyire is Teremtőnek képzeli magát.

Emberfeletti

Nahát, ezt kellene végre elmondania valakinek. Illene őszintén beszélni, nemcsak a hegyek szépségéről dalolni valami közhelyesen felemelőt. A költő földbe gyökerezett lábbal bámulja a hegyet, mások meg kihívóan és vakmerően megmásszák, aztán ünneplik magukat. Megint bizonyítottak valamit. Loholva, lihegve feljutottak a csúcsra. Na és?

„Az istenek ezredévei alatt sem tudnám elzengeni neked a Himalája dicséretét" – állítja a hinduk szent könyveinek, a puránáknak egyike. Az i. e. első évezredben megfogalmazott állításra azóta sem cáfolt rá senki. Nem találunk olyan költőt, aki képes lenne messzehatóan zengeni a Himalája dicséretét, akinek sorait az egész kerek világ ismerné és idézné.

Lehet, hogy a Hegykirály nem költői téma, hanem filozófiai? A szépsége ugyan lehengerlő, ám a költő szava kevés hozzá. Sőt, még rosszabb: hamis cifraság, szépelgés, pózolás. Beszéljen inkább a filozófus.

És a filozófus máris jön, van mit mondania, a szíve sem üres. Mert gondolkodó és írástudó is egyben, valamint tibeti remete. *Milarepa* a neve (1052–1135), aki életéből tíz évet szánt a Himalájára, tíz évig csodálta barlangjából a felemelő látványt. Az ő strófái nélkül sem a Hegykirály finom előkelőségét, sem a szellemét nem értheti meg senki. Hiába látta akárhány csúcsát, szurdokát, zegzugát.

Erős vára a rejtőzködő bölcsnek e világ.
Távol sziklabástyák nyúlnak fehéren az égbe,
az isten roppant ege alatt hívők serege.
Hátul jégár-függöny, aláhulló selyemkárpit,
előttem csudás liget, álomerdő, burjánzó.
Lent, a széles-nagy mezők: áradó tengerpázsit.

Pompázó lótuszok szirmain ezernyi hangos
dongó, illattól bódultan szüntelen zsonganak.
A tónak a partján meg vízimadarat látok,
kíváncsi feje hosszú nyakán imbolyog. Amott
óriásfák tágas-zöld lombketrecében cifra
madárcsapat röpdös, lármájuk messzire hangos.

Hűs szél támad, a szellő szárnyán virágillat száll,
és a vízparti fűzfák szelíd táncot ringanak.
Fák szédítő magasában majomsokadalom
ugrál, hintázva a zöldellő lombos ágakon,
a tárulkozó végtelen mezők zsenge füvét
jámbor állatsereg legelészi hajladozva.

A nyáját őrző pásztorok csendesen mulatnak,
a dal szavát messze hangzó furulyaszó váltja.
A világ magához köti mind a szolga-embert,
ki munkájával a földet egészen betakarja.

Ezt látom én, ki békességgel nézem e tájat.
A tündöklő drágakő-szikla magasából lent
a folyvást bolygó létvilág csak rezgő délibáb.
Víz tükrében hamis képre tekintek merengve:
lám, az élni vágyó élet kis káprázat csupán.

Szánalmat érzek az odalent tévelygők iránt.
Én a tiszta égbolt nagy ürességéből vagyok,
s magamba zárom a messzi fénylő gondolatot:
Minden, mi létező, képzeletben létezik csak.

Aki Milarepának ezekkel a soraival előbb ismerkedik meg, mint magával a heggyel, az pontosan tudja, mi vár rá. Szerencséje van. Nem úgy, mint *Nagy Sándor* katonáinak, akik álmukban sem tudták elképzelni a Himaláját.

Nem katonának való

A híres-neves vakmerő hellén világhódítók rémülten torpantak meg a hegy lábainál, és azonnal sarkon fordultak, indultak hazafelé. Egy lépéssel se merészkedtek beljebb, de az eléjük táruló látványtól képzeletük szárnyra kapott, és telekürtölték a világot hihetetlen meséikkel. A nagy geográfus, *Sztrabón* (i. e. 63 körül – i. sz. 23 után) is elhitte némelyiket, még ha fenntartásokkal is.

„Alaposan meg kell fontolnunk a Himalájáról szóló tudósításokat, mert nagyon messzire van, és a mieink közül nem sokan látták, nagyobbrészt csak

hallomásból beszélnek." Az emberek gyanakodnak, gyanakodnak, de szívesen hallgatják a képtelenségeket. Ha meg ők mesélik a rémtörténeteket, akkor legalább odafigyelnek rájuk.

Sztrabón elmeséli például, hogy a görög katonák akkora fa alatt tartottak déli pihenőt a Himalájában, hogy négyszáz lovas fért el a lombja árnyékában. De akadtak köztük, akik akkora fát láttak, hogy lombja *„déli időben öt stadion árnyékot vetett"*. Ez elég meghökkentő állítás, de a boroskupa mellett jól hangzik. Szükség volt persze hosszabb mesékre is. Lábra kelt hát a történet, miszerint a Himalájában aranyásó hangyák élnek.

„A hegyekben aranyásó hangyák élnek, amelyek akkorák, mint a rókák, de a bőrük a párducéhoz hasonló. Ezek az aranyásó hangyák nagy aranygödrökben élnek a hegyek gyomrában, és az aranyport, amit a hegyből bányásznak, a bányák bejárata előtt halmozzák föl, mint a vakondokok. Ezt aztán az ott élő embereknek csak össze kell szedniük. Nem is kell sokat vesződniük a feldolgozásával, olyan jó aranypor ez, amelynek már kevés olvasztásra van szüksége. Az emberek titokban hordják el teherhordó állataikkal a temérdek kincset a gödrök bejáratától, mert ha nyíltan tennék, a hangyák rájuk támadnának, és állataikkal együtt elpusztítanák őket. Ugyanis igen gyors mozgásúak, és ügyesen vadásznak. Csupán télen bányásznak aranyat a hegyekből, hogy az ezáltal keletkező üregekben tölthessék a hideg évszakot" – idézi Sztrabón Nagy Sándor egyik tisztjének elbeszélését.

Na, ezt aztán lehetett csűrni-csavarni. De se vége, se hossza a katonák csodás és hátborzongató történeteinek. Némelyik ma is olvasható Sztrabón Geógraphika című művének lapjain. Nem meglepő hát, ha ókori kalandorok csapatai indultak útnak Nagy Sándor nyomában Indiába. Látni akarták a csodát, s kincsekkel megrakodva képzelték a hazatérést.

Ott torpantak meg, ott akadtak el először, ahol sokkal kiválóbb elődjük, az ókori hadvezér is: mindjárt a Hegykirály lábainál. A világ legnagyobb kiterjedésű hegyvonulata tornyosult előttük eléggé váratlanul. Egyébként minden irányból ilyen hirtelen elénk magasodó falként ütközünk a Himalájába, s ha az utazó felmászik valamelyik kisebb hegyének csúcsára, nem hisz a szemének: szinte végtelen számú kisebb-nagyobb csúcsot lát maga előtt. Épp ott, ahol a mesés ország belsejébe vezetne az útja. Ráadásul a Himalája kelet–nyugati irányban teljességgel járhatatlan. Még ma is. Lehetetlen a függőleges sziklafalakon átjutni, leginkább a folyók mentén lehet haladni, de azok itt is többnyire északról délre folynak.

Elakad a szó?

A hihetetlen történetek mesélése persze mindig nagyon jól megy, akárki, akárhol fog bele. De ahogy a kínaiak mondják: „könnyen fakad a

mulatság, ám az eszme – az nehéz". Sztrabón óta valószínűleg sokan hallgatják vagy olvassák örömmel az efféle históriákat, ám közben egyfolytában azon törik a fejüket, hogy vajon miért a katonák mesélnek, miért nem a költők. Hol vannak a jól ismert, jó nevű ázsiai és európai kiválóságok? Aki az antológiákban talál néhány verset a Himalájáról, az sem igazán lehet elégedett. Nem kiemelkedőek, nem örökérvényűek. A mai utazó is legalább egy-két felejthetetlen sorra vágyik a világ legborzongatóbb csodájáról, amely majd minden lépésénél eszébe jut odafönt a hegyen, és azután is, amikor visszagondol rá.

„Egy isten-arcú hegyet őriz Észak, / Himaláját, a hegyek ős királyát." „A hegycsucs izzó vörösérce fénylik, / akár ha bíbor-koraalkony égne: / napáldozatnak hiszi azt a tündér, / felölti gyöngyét, s fut az esti táncba." „Ott, hogyha kél a Nap, a Fény-lövellő, / az éji árnyék menekül riadtan, / s az óriás hegy kebelére vonja / az oltalmáért remegő kis árnyat; / ott jak-farok dús legyezője lendül, / körüllegyezve a Hegyek Királyát; / dúsbojtú gyapja fejedelmi jelvény, / holdfényfehérség sugaraz belőle."

Ilyenféle sorokat talál könyveiben a készülődő utazó. Vannak ezekben a strófákban remek fordulatok, a „hegyek ős királyát", az „égő koraalkonyt" és a „gyöngyét felöltő", esti táncba futó tündérlányt meg is jegyezzük magunknak. Ám ezek otthoni tájakról is gyakran eszünkbe juthatnak: igen szép kép például az égi kárminpiros, amely a magyar Alföld vadvizeiben is tükröződik alkonyatkor, de a hatalmas, mozdulatlan, lefolyástalan tibeti tavakat is a világjáró utazó elé idézheti. *Kálidásza* (i. sz. 4–5. század), a vetélytárs nélküli indiai költőóriás is élete végéig ezeket a képeket csodálta, az ő tollából származnak a fenti sorok. Amikor a költő elhagyta észak-indiai otthonát, és a messzi Délre költözött, a hegyek is vele mentek. Nem tudta felejteni a Himaláját, a legtöbb művében újra és újra előtűnnek az ércszínű sziklacsúcsok.

Ha a Hegykirály szenvedélyes csodálója nem akar telhetetlennek látszani, akkor sem adhatja lejjebb a költészet iránti elvárásait. Hinnie kell, hogy érdemes tovább bogarásznia legalább az indiai és a tibeti költők műveit. Végül azonban ő is úgy dönt, hogy beéri Kálidászával. Csakhogy a jobb írók prózáit is alaposan át kell ám vizsgálnia, hátha majd közöttük akad olyan, akinek gondolatai fölérnek a Himalájáig.

Pont egy angol

Közülük leginkább *Rudyard Kipling*nél (1865–1936) érdemes időzni. Talán ő az, akinek itt játszódó művei igazán lényeglátók. Erről az irodalmi Nobel-díj stockholmi bizottsága is meg volt győződve, amikor 1907-ben

neki ítélte az elismerést. *„Kipling már-már mítoszteremtő fantáziával bír"* – írták jegyzőkönyvükbe a bizottság tagjai, *A dzsungel könyve* meséinek felemelő leírásait és verseit magasztalva. Ami ebből a műből ezúttal legfontosabb számunkra, az Kipling viszonya a földi világ fölé magasodó Hegykirállyal.

Mindjárt a szemünkbe tűnik az a határozott állítása, hogy a hegyvidék – azaz a vadon, a dzsungel – törvényei minden tekintetben az emberi világ törvényei felett állnak. Sőt, a Hegykirály csakis az emberi világgal szemben tudja érvényesíteni magát, vagyis A dzsungel könyvében már a hegy és a falu élethalál harcáról van szó. *„Embercsapat s ökörfogat / rángat vasalt ekét, / az földbe tép, s borzadva ég / a tó fölött az ég."* Mintha Kipling a tibeti költő, Milarepa sorait ismételné, nyolcszáz évvel keletkezésük után.

Ám, sajnos, Kipling is – aki Indiában született, és akinél senki európai nem ismerte jobban ezt a kultúrát és a Himaláját – csak pillanatképeket villant elénk. Ezek sorából rajzolódik majd ki az összkép. Bár a Hegykirály aurájában játszódó híres regényében, a *Kim*-ben, de novelláiban és verseiben is igen gyakran említi a Himalája – szavakkal megközelíthetetlen – csodáját, a hegyek között már ő sem találja a hangját. Kipling is lekuporodik, némán a térdére hajtja fejét.

Bárki legyen is, aki belép a Himalája-templomba, mindjárt a hegy hatalmának elmét és szívet bénító hatása alá kerül. Elakad a szava, itt van vége minden emberi tudásnak. Elfelejti a tudományt, elfelejti a művészetet. Az eléje táruló végtelenségben, az átkaroló örökletben ez mind-mind nevetséges apróság.

(Az idézett sorokat fordította *Földy József, Rab Zsuzsa, Sári László, Vekerdi József, Weöres Sándor)*